

УДК 343.97:343.37 "364"

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.11>

## КРИМІНОЛОГІЧНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

**Микитчик О.В.,***кандидат юридичних наук, професор,  
професор кафедри кримінального права,  
процесу та криміналістики**Київського університету інтелектуальної власності та права*

ORCID: 0000-0002-4973-2670

**Іващенко В.О.,***кандидат юридичних наук, дорцент  
професор кафедри кримінології та інформаційних технологій  
Національної академії внутрішніх справ  
ORCID: 0000-0001-6076-3657*

**Микитчик О.В., Іващенко В.О. Кримінологічна детермінація легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом в умовах воєнного стану.**

Вказується, питання визначення легалізації (відмивання) майна, отриманого в результаті злочинної діяльності, має суттєве практичне та наукове значення для загальної системи протидії злочинності. Комплексне дослідження цієї важливої проблеми не тільки з позиції кримінального права, але й кримінології сприяє попередженню кримінальних правопорушень, скоєних посадовими особами у сфері економічної діяльності.

У статті визначені детермінанти, що впливають на вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом в умовах воєнного стану. Детермінація злочинності належить до визначальних при дослідженні будь-якого з її видів, включаючи й кримінальне правопорушення, передбачене ст. 209 КК України.

Зауважено, що в контексті сучасних глобальних викликів, пов'язаних із загострення збройного конфлікту з росією, в умовах постійного технологічного та економічного прогресу, процеси легалізації набувають більш високого ступеня тяжкості та латентності, ускладнюючи їх вчасне виявлення та запобігання, а також легалізація майна сприяє утриманню незаконно набутих коштів в тіньовій сфері, що впливає на фінансову стійкість та ефективність соціально-економічних систем держави.

Наголошено, що від розуміння детермінування злочинності залежить досягнення ключової мети кримінології, якою є наукове обґрунтування та вибір заходів запобігання кримінальним правопорушенням.

Визначено, що за змістом причини легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом слід класифікувати на соціально-економічні, організаційно-управлінські, політико-правові, морально-ідеологічні, військово-політичні, соціально-психологічні.

З'ясовано, що до умов, які сприяють скоєнню даного кримінального правопорушення, слід віднести явища, процеси, обставини, які сприяють або створюють можливість виникнення та прояву причин, які породжують наслідок. Причини формують мотивацію до злочину; умови – створюють можливість його реалізації.

Встановлено, що сутність детермінантів кримінальних правопорушень, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинених службовими особами у сфері господарської діяльності, виявляється у тому, що певні суспільні явища та процеси, впливаючи на формування негативних поглядів і установок у поєднанні з криміногенною мотивацією, зумовлюють злочинну діяльність.

**Ключові слова:** кримінальні правопорушення, злочини, злочинність, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, кримінальне право, запобігання, протидія, кримінологічна характеристика, детермінанти, сфера господарської діяльності, воєнний стан

**Mykytchyk O.V., Ivashchenko V.O. Criminological determination of legalization (laundering) of property obtained by criminal means under martial law.**

It is indicated that the issue of determining the legalization (laundering) of property obtained as a result of criminal activity is of significant practical and scientific importance for the general system

of combating crime. A comprehensive study of this important problem not only from the perspective of criminal law, but also criminology contributes to the prevention of criminal offenses committed by officials in the sphere of economic activity.

The article identifies determinants that influence the legalization (laundering) of property obtained by criminal means under martial law. The determination of crime is one of the determining factors in the study of any of its types, including the criminal offense provided for in Article 209 of the Criminal Code of Ukraine.

It is noted that in the context of modern global challenges associated with the escalation of the armed conflict with Russia, in conditions of constant technological and economic progress, legalization processes are becoming more severe and latent, making their timely detection and prevention more difficult, and legalization of property contributes to the retention of illegally acquired funds in the shadow economy, which affects the financial stability and efficiency of the state's socio-economic systems.

It is emphasized that the achievement of the key goal of criminology, which is the scientific justification and selection of measures to prevent criminal offenses, depends on understanding the determination of crime.

It has been determined that, by their content, the reasons for the legalization (laundering) of property obtained by criminal means should be classified into socio-economic, organizational and managerial, political and legal, moral and ideological, military and political, and socio-psychological.

It has been found that the conditions that contribute to the commission of a given criminal offense include phenomena, processes, and circumstances that contribute to or create the possibility of the emergence and manifestation of causes that generate a consequence. Causes form the motivation for the crime; conditions create the possibility of its implementation.

It has been established that the essence of the determinants of criminal offenses related to the legalization (laundering) of property obtained by criminal means, committed by officials in the field of economic activity, is manifested in the fact that certain social phenomena and processes, influencing the formation of negative views and attitudes in combination with criminogenic motivation, cause criminal activity.

**Key words:** criminal offenses, crimes, criminality, legalization of proceeds of crime, legalization (laundering) of property obtained by crime, criminal law, prevention, counteraction, criminological characteristics, determinants, sphere of economic activity, martial law.

**Постановка проблеми.** Проблема детермінації легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, має велике практичне та наукове значення запобіганні злочинності загалом. Всебічне вивчення цього важливого питання, не лише з точки зору кримінального права, а й кримінології передбачає запобігання кримінальним правопорушенням, вчинених службовими особами у сфері господарської діяльності.

Актуальність дослідження легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, особливо в умовах воєнного стану, зумовлена рядом об'єктивних та суб'єктивних чинників, що суттєво впливають на криміногенну ситуацію в країні.

В першу чергу, слід відмітити, що у воєнний час спостерігається різке зростання тіньової економіки. В умовах збройного конфлікту спостерігається ослаблення контролю з боку державних інституцій, що сприяє зростанню незаконних фінансових потоків та підвищенню активності кримінальних угруповань, які займаються відмиванням коштів.

Ще одним із чинників є певні корупційні ризики та розподіл фінансових потоків. Під час війни значні обсяги фінансових ресурсів направляються на оборонну сферу, гуманітарну допомогу, відновлення інфраструктури. В умовах надзвичайного управління ці ресурси можуть ставати об'єктом незаконного привласнення та подальшої легалізації.

Важливим аспектом є зміна кримінологічного профілю злочинності. Воєнний стан породжує нові форми злочинності, зокрема у сферах військових закупівель, гуманітарної допомоги, грошових переказів з-за кордону, які часто маскуються під законну економічну діяльність.

Таким чином, дослідження кримінологічних детермінант легалізації (відмивання) майна в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору. Воно сприятиме виробленню ефективних механізмів протидії, удосконаленню законодавства та підвищенню стійкості державних інститутів до фінансової злочинності в умовах надзвичайної ситуації.

**Стан опрацювання даної проблематики.** Науково-теоретичні дослідження щодо даної проблематики неодноразово розглядалася в різні періоди як у вітчизняній кримінологічній науці так і в інших галузях права, зокрема в працях: О.М. Бандурки, А.С. Беніцького, Ф.Г. Бурчака, В.К. Грищука, Л.М. Долі, О.Г. Кальмана, М.Н. Мироненка, М.І. Мельника, Є.О. Несвіта, В.М. Поповича, О.Ю. Якімова, А.В. Яковлева, П.П. Андрушка, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, Н.С. Карпова,

О.Є. Користіна, М.В. Лошицького, В.В. Чернея, С.С. Чернявського, Ю.О. Левченка, Д.М. Тичини, В.В. Василевича, А.Г. Чубенко, Д.М. Павлова, Ю.О. Волошина, А.М. Колодія, І.С. Кундельської, О.О. Дудорова та інших.

Науковці зосереджуються на вивченні причин, мотивів та механізмів відмивання майна, розробці ефективних правових та кримінальних стратегій для боротьби з цим явищем, а також впровадженні інноваційних технологій для виявлення та запобігання легалізації злочинного майна. Водночас, дослідження вище зазначених учених ґрунтувалися на попередніх періодах законодавства та сьогодні не в повному обсязі відповідають правозастосовній практиці. Окрім цього з'явилась низка нових структурно-функціональних змін, а, від так і ризиків у сфері господарської діяльності, а також військово-політичні та інші детермінанти, що виникли в умовах запровадженого правового режиму воєнного стану в Україні.

**Метою статті є** виокремлення основних детермінант легалізації (відмивання) майна в умовах воєнного стану, здійснення їх класифікації на окремі групи за відповідними критеріями.

**Виклад основного матеріалу.** Важливою умовою запобігання кримінальним правопорушенням є перш за все з'ясування причин та умов злочинності, а також обставин та факторів, які мали негативний вплив на особу до моменту вчинення нею кримінального правопорушення, під час його вчинення, та після призначення їй покарання.

Наука кримінологія під причинами злочинності розуміє соціально-психологічні обставини, які безпосередньо породжують і відтворюють злочинність та злочини як свій закономірний наслідок.

Стосовно умов злочинності, які є другим після причин видом детермінант. В літературі з кримінології широко використовуються різні терміни для опису понять «умови злочинності». Як визначають деякі науковці, «... Щодо умов, вони безпосередньо не породжують злочинність, але створюють сприятливе середовище для прояву причин, сприяючи виникненню соціально небезпечних наслідків. Умови можуть виникати через недоліки в управлінській та організаційній сферах діяльності різних галузей господарства і державного апарату» [1].

Умови, на відміну від причин, не мають у собі вродженої здатності породжувати явища або події, а виступають лише як фонові фактори, які сприяють або ускладнюють виникнення причинного наслідку [2, с. 118]. Отже, умова є фактором, який у певній мірі пасивний, вона лише сприяє створенню причинного зв'язку, але безпосередньо не призводить до виникнення злочину [3, с. 341].

Необхідно зазначити, що причини та умови злочинності визначають систему компонентів окремого виду злочинів. Більшість авторів, науковців пропонують використовувати термін «детермінація злочинності», коли йдеться про причини та умови злочинності.

На нашу думку, детермінанти, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, як правило, – це об'єктивні і суб'єктивні явища, котрі активізують психічну діяльність особи на кримінальну поведінку, та мають певний зв'язок між собою.

У контексті статті 209 КК України важливо проаналізувати, які детермінанти спричиняють чи сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) майна, здобутого злочинним шляхом.

Розглянемо детальніше класифікацію причин, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України.

Соціально-економічними причини є наступні: 1) Соціально-економічна криза в державі: зростання цін, інфляція; зменшення обсягів виробництва, ріст безробіття, спад інвестицій та низька економічна активність, зростання бідності, дефіцит бюджету, зростання боргу держави, недостатність фінансування соціальних та інфраструктурних програм, зменшення обсягів інвестицій у розвиток економіки, соціальні конфлікти. 2) Наявність податкового тиску впливає на громадян і малий бізнес, , що може обмежити їхню можливість для інвестування, розвитку бізнесу чи особистого споживання. Водночас, великий податковий тиск може забезпечити державі необхідні фінансові ресурси для здійснення різних програм та функцій, включаючи громадські послуги, освіту, охорону здоров'я та безпеку. 3) Високий рівень тіньового сектору економіки: втрата податкових надходжень, сприяння корупції, порушення правил конкуренції, відсутність соціального захисту, високий рівень нелегального обігу грошових коштів та товарів створює потребу в легалізації злочинних доходів. 4) Корупція в органах державної влади та фінансовому секторі: дозволяє «прикривати» незаконне походження коштів і уникати відповідальності. Значний рівень корупції має серйозні наслідки для суспільства та держави, включаючи: зниження довіри до влади, зниження ефективності державних служб, відсутність справедливості, гальмування економічного розвитку, сприяння злочинності, в тому числі організованій, відсутність довіри на міжнародному рівні. 5) Зменшення внутрішнього валового продукту; суперечливість між економічними потребами особи і можливостями суспільства в їх задоволенні; незаконна господарська діяльність як спосіб незаконного збагачення [4, с. 308].

До організаційно-управлінських причин варто віднести: 1) Недосконалість фінансового та банківського контролю. Відсутність ефективного нагляду за транзакціями або слабкість у системах моніторингу (наприклад, DFU – Державна служба фінансового моніторингу). 2) Недостатня взаємодія між правоохоронними органами та фінансовими інституціями. 3) Недоліки організації, функціонування та координації економічної галузі в державі, що призводить до зловживань владою, корупції, порушення правил економічної діяльності. 4) Нестабільність фінансової, валютної, податкової, митної, промислової, сільськогосподарської політики держави, що може стати причиною низького рівня довіри населення до реформ, в тому числі економічних, а також урядової політики в цілому. 5) Нерозвиненість судової влади, зокрема: недостатня незалежність, недостатня професійність, відсутність інноваційних методів роботи та сучасних технологій, корупція та вплив зовнішніх факторів, інше [5, с. 99].

До політико-правових причин належать: 1) Недоліки у виконанні урядової кримінальної і кримінологічної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, які можуть включати такі аспекти, як недостатню та недосконалу законодавчу базу; відсутність координації між різними органами правопорядку та контролю; слабку контрольованість фінансових операцій; недостатню свідомість громадськості щодо наслідків; відсутність ефективного міжнародного співробітництва; недостатність матеріальних, інтелектуальних ресурсів, фінансової підтримки та інше 2) Політика широкого введення зарубіжного досвіду господарювання, який не завжди відповідає українським реаліям через різницю в культурних, інституційних та економічних аспектах між країнами: неоднорідність ринкових характеристик та конкурентних умов; наявність великого діапазону соціальних, економічних та географічних відмінностей між країнами. 3) Протиріччя між різними гілками влади, особливо законодавчою і виконавчою, що може уповільнювати процес ухвалення рішень, сприяти політизації рішень, ускладнювати процес реформування системи, порушувати баланс влади та призводити до політичних криз, а також до втрати довіри громадськості до владних структур та політичної системи загалом. 4) Застаріле або суперечливе законодавство. Ускладнює доведення складу злочину за ст. 209 КК, особливо коли йдеться про доведення злочинного походження активів. 5) Складність розмежування легальної та нелегальної фінансової діяльності. Наприклад, у випадках, коли кошти змішані або легалізуються через посередницькі структури. 6) Відсутність упорядкованості в господарському законодавстві, яка може включати: фрагментарність та розбіжність інтерпретацій законодавства, відсутність консолідації та системності, прогалини, колізії в законодавстві, нестабільність умов бізнесу, затримки та перешкоди у вирішенні спорів.

Морально-ідеологічні причини: 1) Втрата історичних традицій і моральних цінностей, в основі яких знаходяться повага до приватної власності, чесного заробітку, чесного фінансового бізнесу, що може призвести до зменшення поваги до власності, поширення нечесних методів заробітку і бізнесу, а також зростання аморальності в суспільстві. 2) Низький рівень особистої участі населення в запобіганні злочинам в сфері економіки: 3) Втрата населенням довіри та готовності надавати підтримку правоохоронним органам, що займаються виявленням і розслідуванням корисливих злочинів: низький рівень співпраці; загроза правопорядку; посилення соціальної напруги [5, с. 101].

**До військово-політичних** причин слід віднести: 1) Здійснення транскордонних переказів валютних цінностей до країни агресора на підтримання російської армії та воєнних дій на території України, що порушує закони та суверенітет країни. Ці дії можуть бути класифіковані як фінансування ворожої діяльності, агресії чи тероризму, що порушує міжнародне право та правила міжнародних відносин. Такі дії є неприйнятними та можуть мати серйозні юридичні наслідки для осіб, які їх здійснюють. 2) Послаблення режиму фінансового моніторингу на період дії воєнного стану може бути спрямоване на деякі практичні аспекти: проведення гуманітарних операцій, фінансова підтримка військових операцій, стимулювання економіки та уникнення економічних труднощів та інше. 3) Загострення економічної ситуації. Зменшення державного контролю за фінансовими потоками, зокрема в зоні бойових дій. 4) Поява нових джерел злочинних доходів: розкрадання гуманітарної допомоги, військового спорядження, палива; корупційні схеми в закупівлях для армії або відбудови інфраструктури; торгівля краденим або незаконно переміщеним майном. 5) Послаблення контролю з боку правоохоронних органів: переорієнтація СБУ, поліції, прокуратури на завдання, пов'язані з війною, створює «вікна можливостей» для злочинців; труднощі в роботі фінансового моніторингу, аудитів і перевірок. 6) Активізація організованих злочинних угруповань: вони використовують війну як прикриття для переведення незаконних коштів, створення фіктивних підприємств, операцій із криптовалютою або офшорами. 8) Наявність великого обігу готівкових коштів. Через руйнування банківської інфраструктури у прифронтових регіонах зростає готівковий обіг, що ускладнює виявлення злочинних операцій. 9) Недостатній нагляд за міжнародною допомогою.

В умовах швидкого розподілу грантів, допомоги від донорів і міжнародних організацій можуть виникати схеми легалізації через фіктивні організації чи підприємства.

До соціально-психологічних причин, які зумовлюють кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним відмиванням майна, слід віднести наступні: 1) Недоліки правовиховної роботи з населенням: недостатня доступність інформації, складність правового мовлення, низький рівень правової грамотності, відсутність правової освіти, недостатній доступ до правової допомоги. 2) Розшарування суспільства за майновим станом, що може впливати на: доступ до освіти, адже особи з вищим соціальним статусом через фінансові можливості можуть отримувати якісну освіту, вивчати додаткові курси, навчатись в спеціалізованих приватних закладах; здоров'я та медичні послуги; можливості працевлаштування; політичну участь – рівень доступу до політичного впливу та можливостей впливати на прийняття рішень у суспільстві також може відрізнятися залежно від майнового стану. 3) Тенденція до зростання важливості володіння будь-чим і схильності демонструвати рівень свого багатства. Особи можуть прагнути демонструвати свій соціальний статус через різноманітні способи: розкішне житло, автомобілі преміум-класу, подорожі тощо. Це може бути спробою показати своє становище в суспільстві та отримати визнання. Медіа, соціальні мережі часто підсилюють ці ідеали та сприяють формуванню певних стереотипів щодо успіху, який часто асоціюється з матеріальними благами. 4) Жадібність та прагнення до наживи, що призводить до корупції та масштабної криміналізації суспільства: особи можуть використовувати свої посади чи вплив для особистої вигоди, не дотримуючись закону чи норм етики; можуть використовувати нелегальні методи, включаючи шахрайство, контрабанду, торгівлю наркотиками та інші види злочинів. 5) Правовий нігілізм, що може виявлятися у не дотриманні правил, законів та вимог; ігноруванні правових норм, що призводить до порушень громадського порядку, погіршення правопорядку, роботи державних інституцій [5, с. 103-104].

Таким чином, причини – це соціальні явища, які в бінарному зв'язку породжують і відтворюють злочинність і злочини як свій закономірний наслідок. Умови – такі явища, які самі не породжують злочинність і злочини, а сприяють, полегшують, інтенсифікують: а) формування і б) дію причини. Це різноманітні явища, процеси, обставини, які сприяють або створюють можливість виникнення та прояву причини, яка породжує наслідок [6, с. 44].

Суб'єктивні умови, у контексті вчинення економічних злочинів, відносяться до негативних психологічних та моральних характеристик оточення особи кримінального правопорушника, які сприяють його неправомірним діям. Об'єктивними умовами злочинності зазвичай вважають соціальні протиріччя, які не залежать безпосередньо від свідомості чи волі населення [7, с. 180–186].

Варто зауважити, що точне визначення умов, які сприяли вчиненню злочину, потребує глибокого аналізу та узагальнення великої кількості кримінальних проваджень у певній категорії. Усунення таких умов вимагає радикальних економічних, політичних та соціальних заходів, спрямованих на вирішення проблем, виявлених під час аналізу.

Слід зауважити, що основні проблеми, на сучасному етапі, пов'язані з відсутністю контролю за фінансовими потоками в зоні бойових дій, активізація кримінального світу у зв'язку зі сприятливими умовами, скоєння економічних злочинів – усі ці фактори потребують посиленої уваги до проблеми легалізації коштів і боротьби з фінансуванням тероризму [8, с. 488].

**Висновки.** Негативні явища та процеси, що відбуваються в економічній, політичній, правовій, соціальній та інших сферах, негативно впливають і на духовно-моральний стан українського суспільства. У свідомості багатьох людей втрачена цінність продуктивної праці як джерела благополуччя та головного засобу самореалізації особистості. Причинами, які сформовані під впливом різних негативних економічних явищ і процесів, є морально-психологічна установка у свідомості особи (уявлення про можливість легко досягти збагачення обманним шляхом, участю в недобросовісних фінансових іграх, кримінальному бізнесі), яка спонукає конкретну особу на вчинення кримінального правопорушення в сфері господарської діяльності з метою збагачення.

Умовами, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, є явища, процеси, які необхідні для дії причин цього виду правопорушень, пов'язані з недоліками у законодавстві (прогалини в підзаконних актах різного рівня, недосконалість, багатозначність та різне трактування їх положень); недосконалість державного і громадського контролю за бюджетними коштами; бюрократизм; нестабільність фінансової, валютної, податкової, митної, промислової, політики держави; недоліки в реалізації державної кримінальної та кримінологічної політики в напрямі боротьби зі злочинністю в економічній сфері.

Дослідження причин і умов відмивання (легалізації) майна здобутого злочинним шляхом, сприяють аналізу і розробленню заходів, спрямованих на виявлення та припинення даного кримінального правопорушення та інших, пов'язаних з ним кримінальних правопорушень.

Отже, для ефективного запобігання злочинності важливо не лише карати, а й усувати причини та нейтралізувати умови, які ведуть до скоєння злочинів.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Курс кримінології: Особлива частина: підручник: у 2 кн. / [М.В. Корнієнко, Б.В. Романюк, І.М. Мельник та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі. Київ: Юрінком-Інтер, 2001. 480 с.
2. Кримінологія : підручник / за заг. ред. Л.С. Сміяна, Ю.В. Нікітіна. Київ: Нац. акад. управління, 2010. 496 с.
3. Криміналістична профілактика економічних злочинів: наук.-практ. посіб. / [С.В. Веліканов, А.Ф. Волобуєв, В.А. Журавель та ін.]; за ред. В.А. Журавля. Харків: Харків юридичний, 2006. 236 с.
4. Протидія хабарництву у бюджетній сфері підрозділами Державної служби боротьби з економічною злочинністю : науково-практичний посібник / В.В. Коряк, В.І. Василичук, В.Р. Сливенко, Г.В. Сальков; за заг. ред. О.М. Джужі. Київ, 2011. 205 с.
5. Кундельська І.С. Запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2024. 273 с.
6. Дунас М.О. Службові особи, які вчиняють правопорушення у сфері господарської діяльності. Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 44–47.
7. Кисельова С.С. Причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів у сфері обігу цінних паперів, та заходи їх запобігання. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. праць. 2006. Вип. 11. С. 180–186.
8. Василевич В.В. Левченко Ю.О. Національна системи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом. <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/03/88.pdf>.